

РОЛЯ И ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ВЪРХУ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНСТВА

хон. ас. д-р Цветелина Тодорова Кабакчиева
Катедра „Аграрна икономика”, СА „Д. А. Ценов” – Свищов,

e-mail: c_kabakchieva@abv.bg

Резюме

От началото на 90-те години на XX век целта на ОСП се ориентира към по-висока устойчивост на аграрния сектор и нарастване на задълженията на земеделските производители относно опазване на околната среда. Така вниманието на ОСП се насочва към подкрепа на доходите на заетите в аграрния сектор чрез необвързано подпомагане на единица обработваема площ. При новите страни-членки на ЕС във връзка с липсата на референтен период се прилага Схема за единно плащане на площ (СЕПП). По този начин директните плащания се организират като необвързани с производството, а на единица площ. Те формират основен дял от бюджета на ОСП и са основна форма за подпомагане на земеделските производители.

Ключови думи: Общата селскостопанска политика; земеделски производители; аграрно производство; обработваема земя; селскостопански стоки;

JEL: Q1; Q13; Q14; Q17; Q18

THE ROLE AND IMPACT OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY ON AGRICULTURAL HOLDINGS

Dr. Tsvetelina Kabakchieva, e-mail: c_kabakchieva@abv.bg

Department of Agricultural Economic

“D. A. Tsenov” Academy of Economics – Svishtov

Abstract:

Since the beginning of the 1990s, the Common Agricultural Policy (CAP) has been aiming towards greater sustainability of the agrarian sector and an increase in farmers' obligations to protect the environment. Thus, the focus of the CAP is directed towards supporting the incomes of the employed in the agrarian sector on the basis of decoupled from production support, provided per unit of arable land. Due to the lack of a reference period, in the new EU Member States, the Single Payment Scheme (SAPS) is applied. Direct payments are thus organized by not being directly related to production, but per unit area. They form a major share of the CAP budget and are the main form of support for farmers.

Key words: common agricultural policy; agricultural producers; agricultural production; arable land; agricultural products;

JEL: Q1; Q13; Q14; Q17; Q18

Въведение

Актуалността на изследването произтича от въздействието на ОСП върху земеделските производители и необходимостта от осигуряване на необходимия жизнен стандарт за 22 милиона земеделски стопани и работници, както и за осигуряване на стабилно и разнообразно предлагане на храни за 500-те милиона европейски граждани. ОСП е обща политика за всички 28 държави от ЕС, съдейства за повишаване на конкурентоспособността и устойчивостта на селското стопанство в ЕС, осигурявайки директни плащания, целящи стабилизиране на приходите и развитие на земеделието.

Основни политически приоритети и задачи за които трябва да се използва финансирането по линията на ОСП са разкриване на работни места и гарантиране на устойчивост в селското стопанство; модернизирание, иновации и качество. Страната ни разполага с известна гъвкавост и целта е да пригоди директните плащания и програмата си за развитие на селските райони към своите специфични потребности.

1. Въздействие на Общата селскостопанска политика върху селското стопанство

Общата селскостопанска политика е израз на партньорството между селското стопанство и обществото, между обединена Европа и нейните граждани, заети в селското стопанство. Тя е основана на три основни принципа: свободна търговия в рамките на Съюза на база на общи цени; преференции за производството; обща финансова отговорност.

Основните цели на Общата селскостопанска политика са: гарантиране на приемлив жизнен стандарт на селските стопани в рамките на ЕС; съдействие за повишаване производителността в селското стопанство, с цел осигуряване на непрекъснато снабдяване на потребителите с храна на достъпни цени.

Посочените цели се споделят от всички страни в рамките на ЕС, тъй като нито една от тях не би могла да бъде постигната без предоставяне на финансова подкрепа за селското стопанство. Смята се, че при една обща политика за развитие на селското стопанство, бюджетните ресурси ще се разпределят по-добре и използват по-ефективно, отколкото при 28 различни политики.

Общата селскостопанска политика, обаче, се нуждае от реформиране, тъй като в сегашния си вид води до производство на излишъци при някои видове земеделски култури. Реформите в ОСП, започнали още през 1992 г., съществено променят съдържанието ѝ и понижават нивото на подкрепа, предоставяна на европейските земеделски стопани. В процеса на промените субсидиите за произведено количество селскостопански продукти се заменят почти изцяло с директните плащания, които гарантират на фермерите приличен доход, ако изпълняват поставените изисквания, включващи спазване на стандартите за опазване на природата, производството на безопасни храни, грижа за растенията и опазване здравето на животните.

Земеделските производители трябва да поддържат обработваната земя в добро състояние, цел опазване на природните дадености, флората и фауната.

На европейско равнище ОСП гарантира общи правила на единния пазар, съдейства за стабилизиране на пазара, затвърждаване на напредъка, засилване на конкурентоспособността на европейското селско стопанство. ОСП предоставя на

ЕС възможност да преговаря със своите търговски партньори по света за целия ЕС. (<http://www.mzh.government.bg/>)

Като обща селскостопанска политика тя е предназначена за всички държави в рамките на ЕС и се управлява и финансира на европейско равнище със средства от бюджета на ЕС.

През 2013 г. ОСП е реформирана, с цел засилване на конкурентоспособността на аграрния сектор, насърчаване иновациите и устойчивостта в земеделието, подпомагане заетостта и растежа в селските райони.

В края на 2014 г. в 28-те страни на ЕС са регистрирани около 12 млн. земеделски производители, 4 млн. души работят в хранителната промишленост. Двата сектора осигуряват 7% от всички работни места и произвеждат 6% от европейския брутен вътрешен продукт.

След повече от 50 години от създаването на ОСП, Европейският съюз се изправя пред нови предизвикателства: опазване на селските райони в ЕС и поддържане на жизнеспособността на икономиката в тях; изменение на климата и необходимостта от устойчиво управление на природните ресурси; гарантиране на продоволствена сигурност — производството на храни в световен мащаб трябва да се удвои, за да може да се изхрани световното население от 9 милиарда души през 2050 г.;

От друга страна, Общата селскостопанска политика е необходима за 12-те милиона земеделски стопани, за да си осигурят един достоен жизнен стандарт, както и за 500-те милиона граждани на Европейския съюз, нуждаещи се от разнообразни и безопасни хранителни доставки. ОСП засилва конкурентоспособността и устойчивостта на селското стопанство на ЕС, чрез

основните си инструменти – директните плащания и пазарната подкрепа на земеделските производители (1-ви стълб на ОСП), и програми за развитието на селските райони в Съюза (2-ри стълб на ОСП).

2. Влияние на ОСП върху българското земеделие

С присъединяването на България към ЕС през 2007 г. се превръща в решаващ фактор за развитие на българското земеделие. Независимо, че през последните години положителният ефект от развитието на отрасъла е резултат основно от вливането на европейски средства и повишения ръст на националните доплащания, земеделското производство се характеризира все още със ниска конкурентоспособност и недостатъчна пазарна ориентация. Всичко това се дължи на натрупаните през годините проблеми. (Николова, М. 2013:2009)

Общата селскостопанска политика предоставя възможност на всяка от държавите-членки да се възползва от допълнителна помощ: (Блажева, В. 2014: 21-22)

- ✓ за насърчаване на млади хора, стартиращи бизнес в селското стопанство се предоставя финансова помощ в първите 5 години;
- ✓ предоставяне възможност държавите-членки да определят по-големи помощи за стопанствата в по-малко облагодетелстваните райони на страната;
- ✓ с цел намаляване зависимостта на ЕС от внос са разрешени обвързани с производството плащания под формата на субсидии за ограничен брой продукти – растителни протеини.

Относно подобряване пазарната ориентация на селското стопанство и стабилизиране на позициите на земеделските производители, в Общата селскостопанска политика се предвижда:

- ✓ Насърчаване на браншовите и междубраншови организации чрез предвиждане на специфични правила относно конкуренцията – например при производството на мляко, говеждо месо, зърнени храни и зехтин. Създадените организации биха могли да сключват договори за продажба от името на своите членове и по този начин да се осигури по-голяма ефективност;
- ✓ Премахване на квотите за захар през 2017 г.;
- ✓ Променяне на режима на засаждане на лозя с динамичен механизъм за управление на разрешенията за засаждане на нови лозя.

В Общата селскостопанска политика се въвеждат нови инструменти за управление на кризи, характеризиращи се с:

- ✓ Временно може да се разрешава на производителите да определят количествата, които да реализира на вътрешния пазар;
- ✓ Създаване на кризисен резерв с обща клауза за извънредни ситуации;
- ✓ Държавите-членки ще могат в рамките на програмите за развитие на селските райони да използват механизма за превенция на риска, т.е. застраховка на доходите или

взаимоспомагателни фондове, както и да разработват програми за секторите, характеризиращи се със специфични трудности.

Друг аспект в Общата селскостопанска политика е *екоориентацията*. Предвижда се 30% от преките плащания да бъдат насочени към три полезни за околната среда селскостопански практики: диверсификация на културите; поддържане на постоянни пасища; опазване на екологичните приоритетни области.

Министерство на земеделието и храните организира ежегодно провеждане на Българска анкета за наблюдение на селскостопанската и икономическа конюнктура (БАНСИК), която се реализира върху цялата територия на България, като поставя основите на една система за познаване на продукцията и селскостопанската конюнктура.

В следващото изложение са представени резултати от анкетите на БАНСИК за периода 2012-2015 година.

В обработваемата земя са включени площите, при които се прилага сеитбооборот, временните ливади с житни и бобови треви, угарите и оранжерииите. Относителният дял на обработваемата земя спрямо използваната земеделска площ на страната остава постоянна величина спрямо предходната година. През 2015 година се наблюдава увеличение с 0.7% спрямо предходната година. /Таблица 1/.

Таблица 1

Обработваема земя

Категория	2012г.		2013г.		2014г.		2015г.	
	Площ (ha)	% от ИЗП	Площ (ha)	% от ИЗП	Площ (ha)	% от ИЗП	Площ (ha)	% от ИЗП
Обработваема земя	3 294 685	64.3%	3 462 117	69.3%	3 469 388	69.7%	3 493 688	69.7%

Източник: БАНСИК: Заетост и използване на територията през 2015 год.

Използваната земеделска площ (ИЗП) е формирана от обработваемата земя, трайните насаждения, разсадници, постоянно затревените площи и семейните градини.

През 2015 година се наблюдава увеличение с 0.7% спрямо предходната година. /Таблица 2/

Таблица 2

Използвана земеделска площ

Категория	2012г.		2013г.		2014г.		2015г.	
	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната
Използвана земеделска площ	5 122 983	46.2%	4 995 111	45.0%	4 976 815	44.8%	5 011 494	45.1%

Източник: БАНСИК: Заетост и използване на територията през 2015 год.

Положителна констатация е фактът, че през 2015 г. нараства делът на използваната площ в сравнение с предходната година - от 44,8% от общата площ на страната до 45,1%, но все още не са достигнати стойностите от 2012 година.

Площта със селскостопанско предназначение (ПССП) се формира от обработваемата земя, трайните насаждения, постоянно затревените площи със селскостопанско използване, семейни градини и необработваните повече от три години земеделски земи.

През 2015 год. тези площи намаляват с 0.2% спрямо предходната година. Данните в /Таблица 3/ показват, че въпреки насърчителните мерки по различни програми за селското стопанство, площите със селскостопанско предназначение непрекъснато намалява – докато 2012 г. тя е била 49,4% в края на 2015 г. тя вече е 46,9%.

Таблица 3

Площ със селскостопанско предназначение

Категория	2012г.		2013г.		2014г.		2015г.	
	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната	Площ (ha)	% от площта на страната
Площ със селскостопанско предназначение	5 481 222	49.4%	5 258 809	47.4%	5 192 940	46.8%	5 202 752	46.9%

Източник: БАНСИК: Заетост и използване на територията през 2015 год.

За анализ на влиянието на присъединяването на България към ЕС и прилагането на ОСП в страната ни, е полезно сравнение на данните на БАНСИК за периода 2006 – 2015 г. (Таблица 4), които показват как се променят площите на обработваемата земя, на използваните земеделски площи и на площите със селскостопанско предназначение в годините преди и след присъединяването на България към ЕС, както и в периода след последните промени на ОСП през 2013 г.

През първите две години от присъединяването на страната ни към ЕС, площта на обработваемата земя намалява спрямо 2006 г., но след това (от 2009 до 2015 г. вкл.) се наблюдава тенденция на постоянно увеличение. Тази тенденция е характерна и за периода след последните промени на ОСП през 2013 г.

Използваната земеделска площ е намаляла със 178 559 хектара от 2006 до 2015 г., което в края на отчетния период е с около 0,035% по-малко площи. За периода обаче от 2013 г. - 2015 г. се наблюдава леко увеличение.

За целия период намалява и необработваната земя от 519 680 на 191 258 хектара, като намалението от 2013 г. до 2015 е с 0.88% (от 216 125 на 191 258 хектара).

Площите със селскостопанско предназначение също намаляват в периода от преди присъединяването на България към ЕС до края на 2015 г. През 2006 г. те са били 5 709 733, а в края на разглеждания период са 5 202 752 хектара, тоест са с 0.91 % по-малко.

В рамките на периода от присъединяването на България към ЕС до последните реформи в ОСП (първия програмен период 2007-2013 г.), в българското земеделие са влезли над 4.5 млрд. лева, които дават мотивация и

тласък за по-бързо възстановяване на земеделието. Според официалната агростатистика, тези средства са спомогнали за намаляване на необработваемите площи с повече от два и половина пъти.

Прилаганата ОСП в първия програмен период и получените европейски субсидии позволиха българското зърнопроизводство да се развие толкова, че да достигне показатели за ефективност, съизмерими с тези на водещите европейски страни.

Таблица 4

Обработваема земя, използвана земеделска площи и площ със селскостопанско предназначение по години (2006 – 2015 г.)

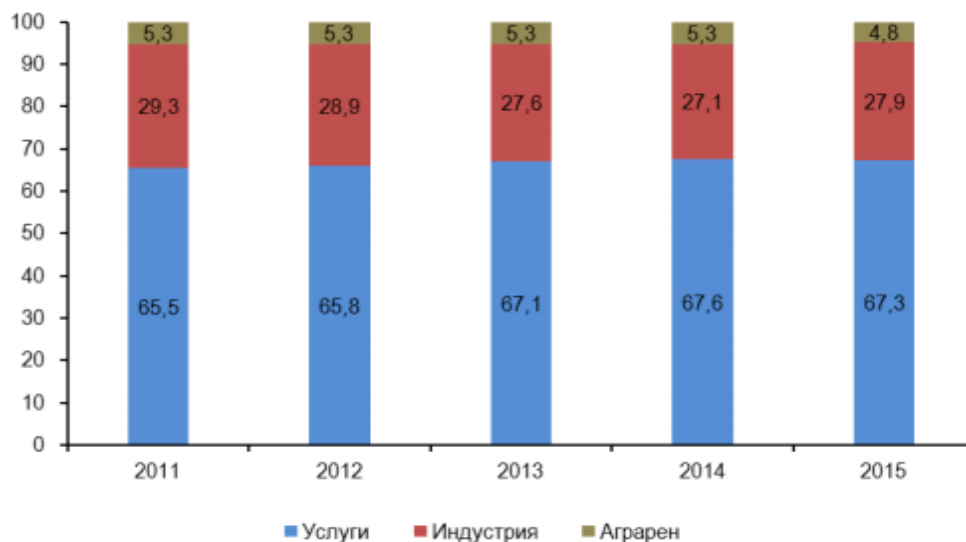
Заетост	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обработваема земя:	3089 531	3057 740	30605 43	3122 516	31625 26	32272 37	32946 85	34621 17	34693 88	34936 88
Използвана на земеделска площ:	5190 053	5116 220	51008 25	5029 585	50518 66	50879 48	51229 83	49951 11	49768 15	50114 94
Необработвана земя	5196 80	5501 16	54738 1	4605 28	44102 5	39862 4	35823 9	26369 8	21612 5	19125 8
Площ със селскостопанско предназначение:	5709 733	5666 336	56482 06	5490 113	54928 91	54865 72	54812 22	52588 09	51929 40	52027 52

БАНСИК: Заетост и използване на територията през 2015 год. (БАНСИК 2015)

Част от европейските средства, в размер на над един милиард евро, са предназначени за развитие на селските райони и с тях са ремонтирани около 2000 км. пътища, над 1500 км. водопроводна и канализационна мрежа,

реконструирани и новоизградени са над 300 спортни съоръжения. Това са мероприятия, които трябва да съдействат за задържане на местното население в селските райони чрез създаване на нормални условия за живот и по този начин да се предотврати по-нататъшното обезлюдяване на селските райони.

Относно необходимостта от промени в селскостопанската политика, наложително е финансовата подкрепа на големите стопанства да се предоставя, като се вземат предвид обема на площите, заети с култури, носещи висока добавена стойност – плодове, зеленчуци, билки, биопродукти. Основанието за това предложение са фактите, представени в диаграмата на /Фиг. 1/, от които се вижда дялът на брутната добавена стойност по сектори. Величината на брутната добавена стойност в аграрния сектор е със символично значение, основно поради лошата структура на произвежданите продукти.

Фиг. 1. Брутна добавена стойност по икономически дейности 2011-2015 г.

Очаквани ефекти и ползи от прилагането на новата Обща селскостопанска политика: (Линкова, М. 2011,1)

- ✓ Запазване потенциала на производството на храни в целия ЕС, за да се гарантира дългосрочната сигурност за европейските граждани. За целта се осигурява подкрепа на фермерските общности, съдействащи за опазване на околната среда, водите и хуманно отношение към животните;
- ✓ Активно управление на природните ресурси с цел предотвратяване загубата на биоразнообразие и допринасяне за намаляване на климатичните промени;
- ✓ Поддържане на жизнено селски общности, за които земеделието е ключова икономическа дейност, създаваща местна заетост;
- ✓ Привличане на млади хора в селските райони и осигуряване на нови, алтернативни икономически възможности за тях;
- ✓ Осигуряване за гражданите на ЕС с наличност и избор на безопасна храна с високо качество на разумни цени.

ОСП е приспособена преимуществено към старите страни, което се обяснява с историческия подход на развитие. Тази политика на ЕС не притежава гъвкавост, необходима за посрещане на структурните, икономически и производствени различия в Съюза на 28-те държави.

През изминалия 10-годишен период от членството на страната ни в ЕС, ОСП демонстрира трудно справяне с националните проблеми в селското стопанство – от пазарно, структурно и производствено естество.

Подкрепата с първи и втори стълб на ОСП е полезна за производителите, но не е достатъчно ефективна, за да осигури достатъчно високи резултати от приложението ѝ, както и да намали негативните, свързани с намесата в управленските решения на фермерите. В България се наблюдава подчертано адаптивно поведение на земеделските производители в управленските и производствени решения, които вземат съобразно конюнктурата на подпомагане.

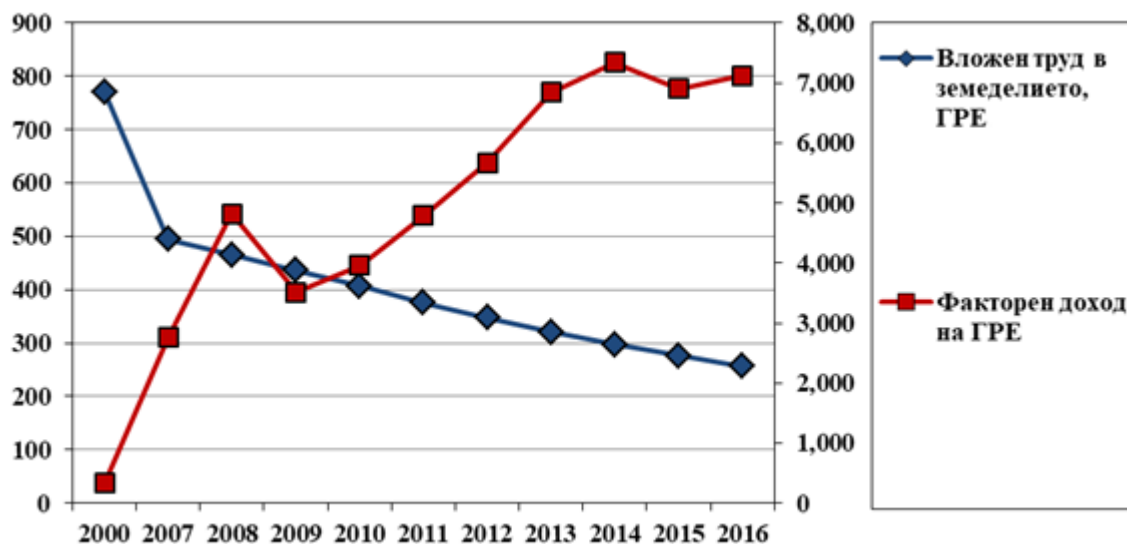
Необвързаното подпомагане по първи стълб на ОСП разкрива слабости както в България, така и в целия Европейски съюз. На практика земеделието губи предишните темпове на растеж в сравнение с бързо развиващите се страни, а добавената стойност в последните 10 спада до 4 евро на 1 евро субсидия.

3. Обща селскостопанска политика - влиянието върху доходите в земеделието и влияние върху стопанската структура и инвестициите

➤ Влияние върху доходите

Едно от най-сериозните постижения от членството на страната ни в ЕС и прилагането на ОСП е забележимото повишаване на доходността в земеделието, постигнато в резултат на намаляване броя на заетите, модернизация на селското стопанство и преструктуриране на производството.

Стойността на факторния доход бележи трайна тенденция на повишаване след 2007 г. /Фиг.2./ Данните в диаграмата показват устойчив ръст на доходите след 2007 г., като в края на наблюдавания период се стига до 7000 евро за 1 ГРЕ. В България земеделието има съществен дял в заетостта в селското стопанство – около 1/3 от заетите в селските райони са заети в аграрния сектор.

Фиг.2 Вложен труд и факторен доход в земеделието 2000-2016 г.

Източник: НСИ и Eurostat

В селските райони създаваната добавена стойност на един зает е около 2,3 хил. евро, докато общата добавена стойност в тези райони е 8,6 хил. евро. Земеделието в България продължава да изпълнява не само икономическа роля в икономиката на страната и домакинствата, но упражнява и социално и културно въздействие, тъй като броят на заетите /макар и сезонно/ не се променя съществено, макар и да се отбелязва намаление в отделните периоди.

Независимо, че в наблюдавания период доходността и производителността на труда се увеличават значително /основен принос за това има субсидирането/, все още по производителност на труда в селското

стопанство България изостава значително в сравнение с останалите страни в ЕС – над 2,5 пъти под средните показатели за ЕС. Това има обяснение със слабо растящата добавена стойност в отрасъла и изоставащата модернизация в производството, както и със значителния брой малки земеделски стопанства, в които се все още се разчита преимуществено на ръчния труд.

➤ Влияние върху стопанската структура и инвестициите

Структурните промени в броя и площта на българските земеделски стопанства намалява значително и с бързи темпове. За 10 години земеделските стопанства са намалели с 400 000 – което е 60% от броя на земеделските стопанства през 2003 година. Тези структурни промени са осъществени изцяло за сметка на малките земеделски стопанства /с площ до 2 ха/ - те намаляват броя си от 591 хил. през 2003 г. до 193 хил. през 2016 г.

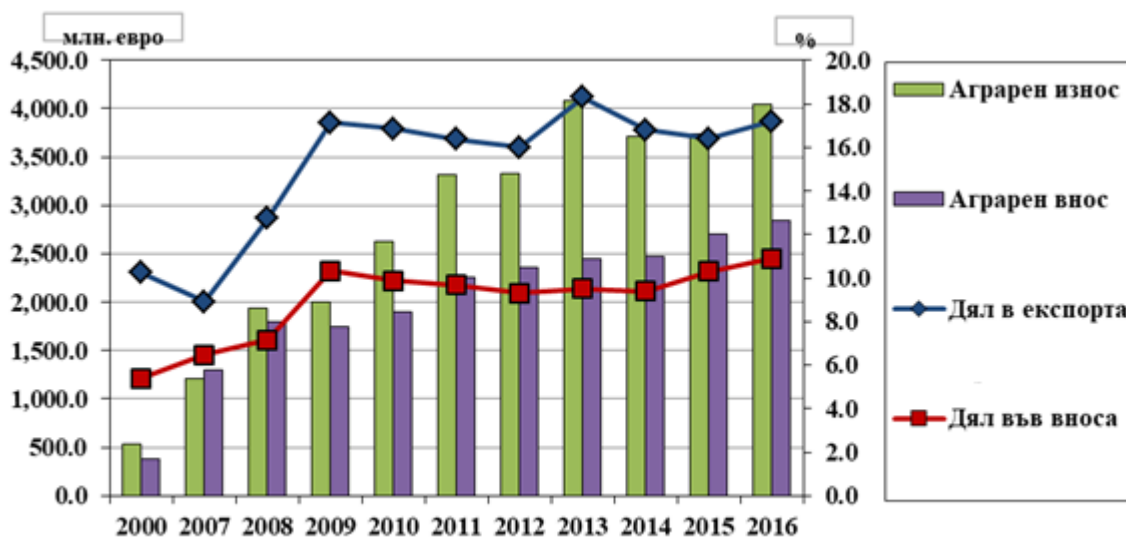
Тази тенденция ще се задълбочава, като вече обхваща стопанствата с площ до 5 ха, за сметка на увеличаване броя на стопанствата с площ над 5 ха, което свидетелства за пазарна ориентираност на дребните земеделски производители.

4. Външнотърговски оборот със селскостопански стоки

След присъединяването на България към ЕС обемът на аграрната търговия нараства значително, като положителна тенденция се отбелязва и факта, че износът превишава вноса на селскостопански продукти. На практика това ясно демонстрира ефектите, породени в резултат на интегриране на българското селско стопанство в европейската и световна икономика. Заслугата за това имат либерализацията на икономиката и търговията в резултат от членството на

България в СТО, както и членството на страната ни в ЕС. – това са събития, създаващи рамката за развитие на търговския стокообмен със селскостопански стоки.

Данните в диаграмата на /Фиг.3/ показват, че балансът при търговията със селскостопански стоки е положителен в целия наблюдаван период, с изключение на 2007 г., когато реколтата в земеделието е била изключително ниска.

Фиг. 3 Външна търговия със селскостопански стоки 2000-2016 г.

Източник: НСИ и Eurostat

В структурата на износа на селскостопански продукти преобладават непреработени продукти и суровини, които в последните години заемат около 60% от експорта на селскостопански продукти и храни.

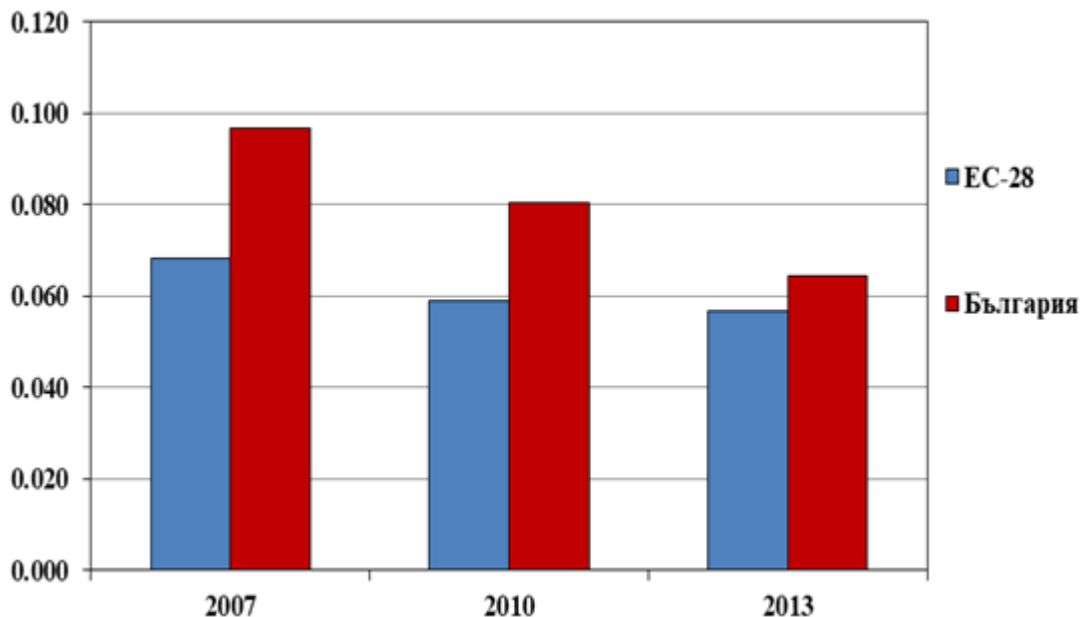
Вносът на преработени селскостопански продукти е около 45% от целия аграрен внос, като водещи са месо, млечни продукти, яйца и напитки, а при износа доминират зърно, маслодайни семена и тютюн.

Преобладаваща част от продукцията на селското стопанство у нас е предназначена за износ /около 65% от общата продукция/. Това се обяснява с дисбаланс в производството поради свръхизлишък в определени производства и силно изразен дефицит в други.

Темпът на нарастване на износа на селскостопански стоки във връзка с членството на страната ни в ЕС показва, че нарастването на дела на маслодайни култури води преимуществено до стимулиране на износа, отколкото вътрешна преработка и потребление.

5. Заетостта и доходите в страните от ЕС и ефекта на ОСП върху тях

Субсидиите от ОСП в страните членки на ЕС се очаква да допринесат за запазване на заетостта и получаваните доходи в аграрния сектор. Проблемът е въпрос за устойчивостта на прилаганата политика. Практиката показва, че цената на създадено и поддържано работно място е висока, без да е сигурно, че тези работни места биха продължили да съществуват при евентуална промяна. Редица изследвания доказват, че независимо от прилагане на политиката за подкрепа на работните места в селските райони, вложеният труд в селското стопанство намалява за периода 2007-2013 г. с 19% и достига до 0,06 ГПЕ/ха. /Фиг. 4/. Това има своето обяснение в извършваната модернизация в селскостопанското производство и повишаване на производителността на труда, вследствие на което се намалява броя на заетите лица на ха обработваема земя.

Фиг. 4 Разпределение на работната сила на ха обработваема земя в ЕС

Източник: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture; Updated

Субсидиите от ОСП в страните от ЕС трябва да допринесат за запазване на заетостта и повишаване производителността.

6. Аграрното производство и ефектът на директните плащания върху развитието му

Ефектът от приложението на директните плащания могат да са индикатор за изпълнение на една от основните цели на ОСП – осигуряване на жизнеспособно производство на храни.

Относителният дял на селското стопанство в брутната добавена стойност за ЕС-28 е 1,5%, с което се отбелязва намаление с 0,2 процентни пункта в

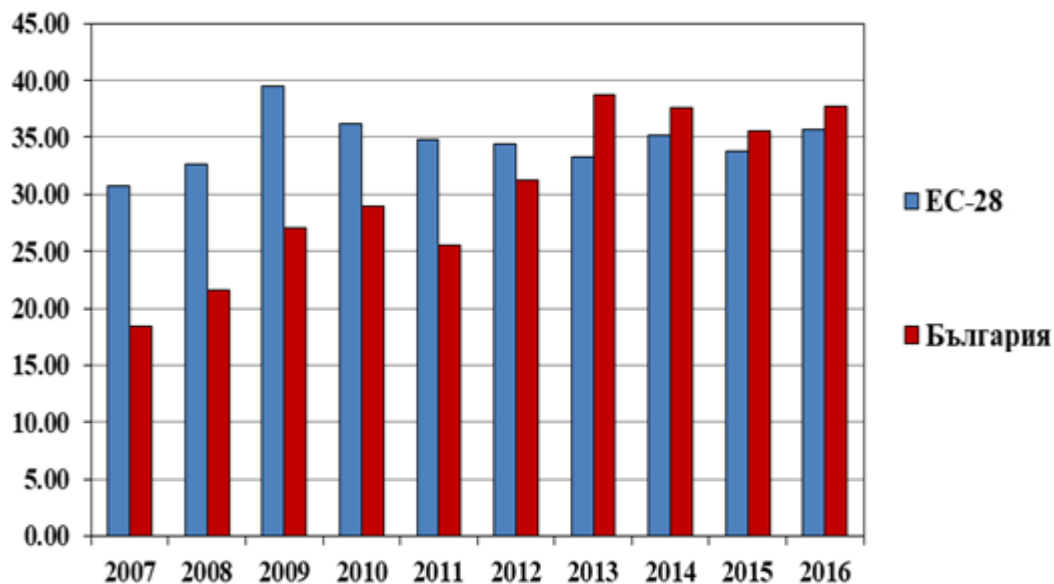
сравнение с 2007 година, независимо от абсолютното увеличение на стойността на индикатора.

Съотношението между БДС от селското стопанство и сумата на изплатената директна подкрепа общо за държавите от ЕС показва, че през 2005 г. на 1 евро субсидия се реализира 3,93 евро добавена стойност.

По отношение на държавите от ЕС-15 и новоприсъединилите се държави-членки, тенденциите са разнопосочни. При равни други условия, ефективността на директните плащания за 15-те основни държави в ЕС нараства от 3,96 през 2007 г. до 4,25 евро през 2015 г.

За новоприсъединилите се страни-членки от ЕС-28 се отбелязва понижение в стойностите на индикаторите – от 6,78 евро през 2007 г., до 2,74 евро през 2015г. В значителна степен това се дължи на постепенното увеличение в размера на изплатените субсидии, с цел достигане равнищата на подпомагане в държавите от ядрото на ЕС. /Фиг.5/

В насърчителните мерки на ОСП трябва да се предвидят мерки, стимулиращи увеличаване производството на биопродукти. В световен мащаб се отбелязва повишаване култура на хората по отношение храненето и се демонстрира готовност да се заплати подобаващата цена за екологично чисти храни. Все още в България не се проявява сериозен интерес от страна на производителите за производство на биопродукти.

Фиг. 5 Дял на субсидиите от ОСП във факторния доход в страните от ЕС и България за периода 2007-2016 г.

Източник: Eurostat, Economic Accounts for Agriculture; Updated

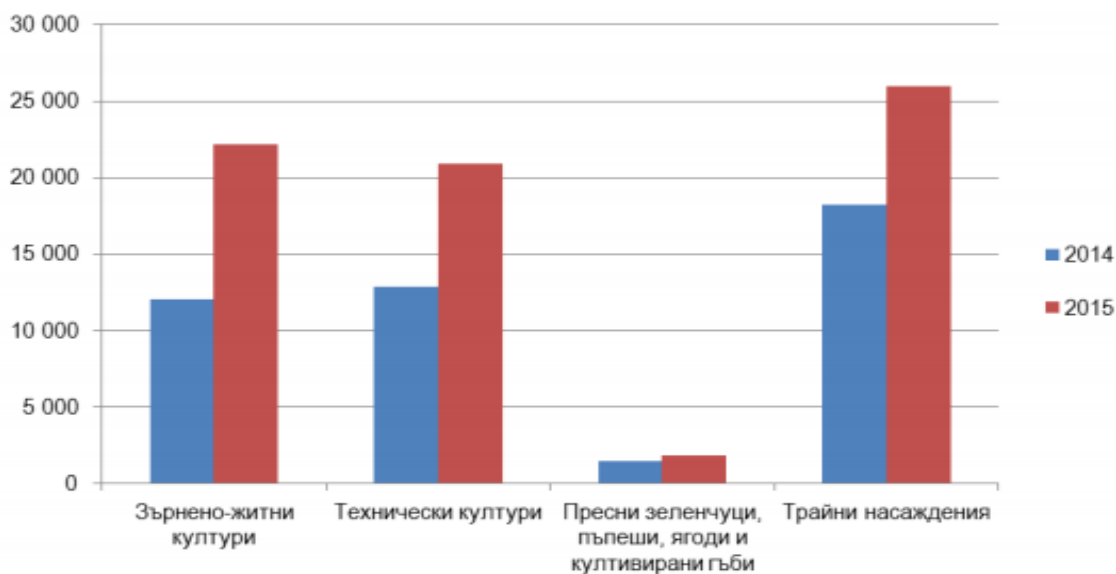
Директните плащания безспорно допринасят за увеличаване доходите на земеделските стопани в подпомаганите страни. За ЕС те имат най-съществена роля в животновъдните ферми, полските култури и млечни или смесени ферми. Директните плащания спомагат за намаляване на разликата между средния доход на земеделското стопанство на единица труд при малките и големи земеделски стопанства.

По отношение осигуряването на справедлив жизнен стандарт на земеделските производители в общността, преките плащания съдействат за минимизиране на разликата между средния доход на земеделските стопани и

заетите в други сектори на икономиката, което е индикатор за съществената роля на ОСП в ЕС.

Селското стопанство в значителна степен допринася за практическата реализация на приоритетите, заложи в стратегията „Европа 2020”, затова ОСП трябва ефективно да подпомага съвместното съществуване на: ефективно селско стопанство, ориентирано към местните пазари; отворено към регионалните пазари селско стопанство; селско стопанство с висока добавена стойност, чиито продукти да имат извоювано място на световните пазари.

Данните в диаграмата показват, че продуктите, генериращи най-висока добавена стойност /плодове и зеленчуци/, заемат най-малък, незначителен дял в растениевъдството. С най-голямо увеличение спрямо предходната година са зърнените култури, носещи ниска добавена стойност. /Фиг. 6/

Фиг. 6 Продукция от растениевъдството 2015 година
Източник: Аграрен доклад 2016 г.

Необходимо е насърчаване производството на биопродукти, които могат да намерят успешна реализация не само на българския, но и на чуждестранните пазари.

Общата селскостопанска политика трябва да продължи да играе определяща роля в стремежа за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, като допринася ползи за всички заинтересовани страни в общността.

В момента аграрната политика в България е най-скъпо струващата икономическа политика през последните 25 години. В нея са вложени милиарди левове, които досега не са генерирали адекватен икономически ефект за страната ни. (Годишен доклад на БАН за 2015г.)

Милиардите вложени левове в реформиране на аграрния сектор в последните две десетилетия не са довели до очакваните резултати. Приходите от аграрния сектор в брутният вътрешен продукт на страната не са променили съществено за периода 2001-2015 година – аграрният сектор в този период дори е намалил ефективността си. За това красноречиво говорят фактите: през 2001г. брутният вътрешен продукт на аграрния сектор (включително горско стопанство) възлиза на 4 млрд. лв. годишно, пред 2008г. те намаляват до 3 млрд. лв. годишно. След плавно покачване, до 2015г. брутният продукт от аграрния сектор достига 3,8 млрд. лв., т.е. за 15 години не успява да достигне базовата величина от 2001г. В този период в селското стопанство са вложени милиарди лева европейски и национални средства.

До приемането на страната ни в ЕС по линия на предприєдинителните програми на ЕС в аграрния сектор са реализирани проекти за около 6 млрд. лв.

След 2007 г. по линията на ОСП в селското стопанство се усвояват около 2 млрд. лв. за съжаление, този огромен финансов ресурс няма реално влияние върху БВП, произведен в аграрния сектор.

От 2008 г. се наблюдава свиване на добавена стойност в селското стопанство, като през 2015г. тя достига нива, с $\frac{1}{4}$ по-ниски от средните нива за периода 1998-2006г. /предприсъединителния период/.

Делът на селското стопанство в общата брутна добавена стойност спада под 5%, което е най-ниското ниво откакто статистиката следи брутната добавена стойност в страната.

Според доклада на БАН за състоянието на селското стопанство в България през 2015 година деформациите в селското стопанство очертават някои трайни тенденции, валидни за последните 20 години. Това са: концентрация на земята и капитала; оформяне на монопол при арендуване на земята; прекъсване на връзката между производители на селскостопански продукти и потребителите; засилена инвазия на мултинационални търговски вериги в България; подчертан упадък в животновъдство, овощарство и зеленчукопроизводство; преимуществено производство на продукти с ниска добавена стойност, основно зърно; почти преустановено производство на традиционни български храни; пълна липса на интеграция на земеделското производство и производството на храни в туризма като приоритетен отрасъл на икономиката.

Посочените тенденции в селското стопанство са резултат от прилагането на Общата селскостопанска политика на ЕС, както и на начина на регламентиране и организация на директните плащания. На практика европейската субсидия се превръща в икономически стимул за производството на интензивни култури в условията на силна концентрация на земята и капитала.

Разбира се, тук критиката не е насочена към ОСП – тя описва само рамката на поставените цели и инструментите, а оставалото е прерогатив на националната политика. България е приела модел за прилагане на ОСП, с прилагането на който се нарушава драстично традиционната за България структура на земеделското производство – все по-рядко се оглеждат зеленчуци, а овощните градини са на изчезване. В голяма част от „стари” членки на ЕС не се прилага системата за единно плащане на единица обработваема земя, а земеделието се субсидира на база земеделско стопанство съобразно наличието на животновъдство и други земеделски производства с голям дял на добавената стойност.

Изнесените тревожни данни водят до логичния извод, че аграрният сектор у нас не е достатъчно реформиран, а от друга страна Общата селскостопанска политика не е достатъчно адаптивна към спецификата в икономиките на отделните страни-членки. Необходимо е разработване на по-голям арсенал от мерки, прилагани съобразно конкретните потребности във всяка страна. Разбира се, инициативата за това трябва да дойде и от самите страни-членки, осъзнали необходимостта от специфични форми на подпомагане, адекватни на разработените стратегии и планове за национално развитие.

Заключение

Прилаганата ОСП в първия програмен период (от присъединяването на България към ЕС през 2007 до 2013г.) и получените европейски субсидии позволиха българското зърнопроизводство да се развие толкова, че да достигне показатели за ефективност, съизмерими с тези на водещите европейски страни. В същото време, в българското земеделие се наблюдават известни деформации – основно в структурата на производството /свиване производството на продукти

с висока добавена стойност /плодове и зеленчуци, билки и други/ и ориентиране на производителите към отглеждане на култури с ниска добавена стойност – зърнени култури и някои етерични култури, в ниска добавена стойност. Това е една от причините в българското селско стопанство да се генерират около 50% по-ниски доходи в сравнение с останалите сектори на икономиката. Това поставя на дневен ред въпроса за реструктуриране на селскостопанското производство в съответствие с пазарната конюнктура и съобразно възможностите за максимизиране на печалбата.

Необходима е структурна промяна в ОСП, защото в този си вид земепроизводителите се нагаждат спрямо предлаганите схеми, а не според възможностите за реализиране на най-голяма добавена стойност от продукцията. Необходими са насърчителни мерки, които да стимулират връщането към производството на традиционните български плодове и зеленчуци.

Общата селскостопанска политика на ЕС ще продължи да се развива като ефективен инструмент за въздействие върху земеделските предприятия. Тя е насочена към предоставяне на решения за преодоляване на изоставянето на земята, обезлюдяването на селските райони и застаряването на селското население в ЕС, като осигурява необходимото финансиране и подкрепа, за да гарантира в дългосрочен план устойчивостта на селските райони. Бъдещата ОСП следва да бъде отражение на по-амбициозни цели по отношение на ефективното използване на ресурсите, грижата за околната среда и действията в областта на климата.

Използвана литература:

1. БАНСИК 2015
2. Блажева, В., Аграрна политика, АИ «Ценов», Свищов, 2015
3. Блажева, В., Българският аграрен секторв контекста на Общата селскостопанска политика на ЕС, Народно стопански архив, 2014/1
4. Линкова, М., Управление и устойчиво развитие, бр.4/2011 (31)
5. Николова, М., Научни трудове на Русенския университет - 2013, том 52
6. Николова, М., Екологично устойчиво развитие на агрофирмата, АИ „Ценов“ Свищов, 2014

Интернет сайтове:

7. www.bnb.bg
8. www.consilium.europa.eu
9. www.cvce.eu/obj/avis
10. www.ec.europa.eu
11. www.europa.eu/regional_policy
12. www.mi.government.bg
13. www.nsi.bg
14. www.regionálnorazvitie.com
15. www.univie.ac.at/
16. www.wto.org
17. www.mzh.government.bg